

Ιστορικά λεξικά άλλων γλωσσών

Του Σπύρου Α. Μοσχονά

Η έκδοση μεγάλων, ιστορικών λεξικών συνδέεται με τη διαδικασία τυποποίησης «κοινής», «πρότυπης» γλώσσας, συνδέεται δηλαδή με τη δημιουργία και την καθιέρωση μιας γλώσσας «για όλους» που υπηρετεί με ενιαίο και ομοιογενή τρόπο τις ανάγκες κυρίως της γραφής. Πρότυπο της κοινής γλώσσας είναι συνήθως μια «φιλολογική γλώσσα». Αν η τυποποίηση επιδιώκει να δημιουργήσει κοινή γλώσσα στη βάση κάποιας «δημώδους», προφορικής γλώσσας, τότε πρότυπο της φιλολογικής γλώσσας είναι συνήθως η γλώσσα της λογοτεχνίας που γράφεται σ' αυτή τη δημώδη γλώσσα. Ακόμα και σήμερα, ως «φιλολογική γλώσσα» εννοείται συχνά η «τυποποιημένη» γλώσσα – η γλώσσα με Γραμματική και Λεξικό.

Τα «φιλολογικά» λεξικά είναι συνήθως «ιδρυματικά» λεξικά, με την έννοια ότι τη σύνταξή τους αναλαμβάνει κάποιο επίσημο Ίδρυμα, το οποίο συχνά ιδρύεται επί τούτου, με σκοπό δηλαδή την τυποποίηση κοινής γλώσσας. Από την άποψη αυτή, το πιο χαρακτηριστικό «πρότυπο» λεξικό είναι το «συντηρητικό» *Dictionnaire de l'Académie Française* (1^η έκδοση 1694, 8^η έκδοση 1931-1935), έργο της Γαλλικής Ακαδημίας, που ιδρύθηκε το 1635 από τον καρδινάλιο Ρισελιέ με σκοπό ακριβώς την τυποποίηση της γαλλικής γλώσσας.

Άλλα μεγάλα λεξικά – λεξικά αναφοράς – της γαλλικής είναι το *Dictionnaire de la langue française* (7 τόμοι, 1956-1958), βασισμένο στο λεξικό του Littré, το *Grand Larousse de la langue française* (7 τόμοι, 1971-1978) και το περίφημο *Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* (6 τόμοι, 1960-64), το πολυαγαπημένο «Robert».

«Ίδρυματικό» λεξικό της ιταλικής είναι το *Vocabolario*, που έκδοσε η Accademia della Crusca της Φλωρεντίας το 1612· η νέα του έκδοση, που άρχισε το 1863, έφτασε στο γράμμα *O* το 1923, και συνεχίζεται με αργούς ρυθμούς μετά το 1941. Λεξικό αναφοράς της ιταλικής είναι το *Grande dizionario della lingua italiana* (1961-), που επιμελείται ο Salvatore Battaglia.

Λέγεται ότι η ύπαρξη σπουδαίων λεξικών της αγγλικής γλώσσας κατέστησε περιττή τη δημιουργία Αγγλικής Ακαδημίας. Οπωσδήποτε, ένα από τα πιο εντυπωσιακά επιτεύγματα της παγκόσμιας λεξικογραφίας είναι το *New English Dictionary on Historical Principles*, γνωστό από τη μεταγενέστερη ονομασία του ως *Αγγλικό Λεξικό της Οξφόρδης* (*Oxford English Dictionary*). Τέθηκε υπό την εποπτεία της English Philological Society το 1857, οπότε και άρχισε η συλλογή του υλικού. Επιμελητής του ανέλαβε ο James A. H. Murray το 1879. Οι πρώτοι δέκα τόμοι εκδόθηκαν μεταξύ 1884 και 1928, οι τρεις τελευταίοι το 1933. Μεταξύ 1972 και 1986 εκδόθηκε ένα τετράτομο συμπλήρωμα. Το 1989 κυκλοφόρησε η εικοσάτομη 2^η έκδοση. Ο W. A. Craigie, που συνεργάστηκε στην επιμέλεια της πρώτης έκδοσης, ολοκλήρωσε το 1944 το τετράτομο *Dictionary of American English on Historical Principles*, ένα λεξικό παρόμοιων προδιαγραφών για την καταγραφή των «αμερικανισμών». Το *Λεξικό της Οξφόρδης* περιέχει, με χρονολογική σειρά ανά λήμμα, περίπου 2.000.000 παραθέματα κυρίως από τη λογοτεχνία αλλά και από κάθε άλλη διαθέσιμη πηγή, από

τα μέσα του 12^{ου} αι. κ.ε. Τα παραθέματα έχουν αντληθεί από ένα αρχείο 5.000.000 δελτίων περίπου. Η πρώτη του έκδοση περιείχε γύρω στα 250.000 κύρια λήμματα και περισσότερες από 400.000 καταχωρίσεις, αν συνυπολογιστούν τα υπολήμματα και οι συνδυασμοί τους.

Από τα σημαντικότερα λεξικά της (αμερικανικής) αγγλικής θεωρείται το *An American Dictionary of the English Language* (2 τόμοι, 1828) του Noah Webster. Η δεύτερη έκδοσή του (1934) περιείχε 600.000 λήμματα! Πασίγνωστη είναι η τρίτη του έκδοση, *Webster's Third New International Dictionary of the English Language, Unabridged* (1961), με επιμέλεια Philip B. Gove. Η έκδοση αυτή περιλαμβάνει περί τις 450.000 καταχωρίσεις – 100.000 εντελώς καινούριες – με παραδείγματα που αντλήθηκαν από εκατομμύρια δελτία, από κάθε είδους πηγές. Χρειάστηκαν περίπου τριάντα χρόνια για την ολοκλήρωση αυτού του λεξικού που το χαρακτηρίζουν η ανεκτικότητα στα μη λόγια στοιχεία της γλώσσας και η συστηματική καταγραφή της γλωσσικής ποικιλίας σε όλη της την έκταση, χωρίς να αποφεύγονται εναλλακτικές ή και στιγματισμένες προφορές και λέξεις ή φράσεις που θεωρείται ότι δεν ανήκουν στην «πρότυπη» (standard) αγγλική. Όμως, παρά τη θετική υποδοχή του από τους γλωσσολόγους, προκάλεσε θύελλα αντιδράσεων μεταξύ «ανθρώπων των γραμμάτων». Με αφορμή το *Webster's Third* ξεκίνησε ένας αμερικανικός «πόλεμος των λεξικών» το *American Heritage Dictionary of the English Language* (1969) αποτέλεσε τη συντηρητική και ρυθμιστική απάντηση στην ελευθεριότητα του Webster, ένα είδος λεξιλογικής επιβεβαίωσης των «παραδοσιακών αξιών».

Όσο για την ελληνική γλώσσα, ας νοσταλγεί όποιος θέλει τη ματαιωμένη έκδοση του *Ιστορικού Λεξικού της Ακαδημίας Αθηνών*. Το μόνο λεξικό με την πληρότητα ενός ιστορικού λεξικού, που όμως δεν αφορά τη νεότερη γλώσσα, είναι το *Λεξικό της Μεσαιωνικής Ελληνικής Δημόδους Γραμματείας 1100-1669*.

Η παράδοση των μεγάλων, ιστορικών λεξικών δεν τελειώνει στις αρχές του αιώνα. Αναβιώνει στη σύγχρονη ηλεκτρονική λεξικογραφία. Τα καινούρια λεξικά θα είναι τεράστιες βάσεις δεδομένων που θα ενημερώνονται τακτικά και θα παρακολουθούν την εξέλιξη της γλώσσας. Από τις βάσεις αυτές, με την κατάλληλη επεξεργασία, θα μπορούν να προκύψουν κάθε είδους «λεξικά».